

دکتر غلامعلی افروز

اخلاق و رفتار مورد انتظار

از

اولیاء و مریبان نمازگزار

با لطف خداوندی، در سالهای اخیر شاهد تلاش چشمگیری در جهت احیای هر چه بیشتر امر "نماز" و تعظیم و تکریم این بالاترین شعار و رفیع‌ترین پرچم دین می‌باشیم. در این رهگذر بدون تردید غرور و تفرص در مبانی روان‌شناختی ویژگیها و ابعاد شخصیتی نمازگزاران، زینت بخشان هر مسجد و محفل، صاحبان برترین فضیلتها، همصحبان با خدا^۱ و ره یافتگان به سوی کمال، ترویج و تعمیم این ویژگیها و تلاش در جهت انصاف به این صفت‌ها؛ امری است واجب و ضروری.

حقیقت این است که هدف از خلق آدمی و عبادت خالق هستی، رسیدن به فلاح است و بس^۲؛ و بستر فلاح نردبان "صلوة" است و جز مصلین (نمازگزاران) رهروی را توان پیوستن به جرگهٔ مفلحین نیست.^۳

نیز بیان روشنتر مبانی نظری و عملی موضوع، سعی می‌شود سیمای جامع نمازگزاران در آینه قرآن و در قالب رفتارهای متفاوت، تشریح گردد.

- نمازگزار همیشه با خالق است و اندیشه متعالی و خلاق دارد.

- نمازگزار همیشه در اندیشه پیمودن صراط مستقیم^۶ و طریق حق و در آرزوی همانند سازی با انبیاء و اولیاء و رشد یافتگان مکتب توحید است.^۷

- نمازگزار همیشه شهادت‌نگر حق است و سراینده سرود آزادی و آزادگی، وحدت و خداجویی و شرکت ستیزی.^۸

- نمازگزار همیشه منظم و منضبط، وقت‌شناس و خوش قول و راسخ قدم در عهد و پیمان است.

اقامه نماز به هنگامه هراذان، از سیده صبح تا شام، نمازگزار راستین را سحرخیز، وقت‌شناس، متعهد و مسؤولیت‌پذیر می‌سازد.

- نمازگزار هیأت خویش را با جامه طاهر و حلال می‌آراید، از هر لقمه حرام و تملک غصبی مبرا است و جز روزی پاک و حلال چیزی نمی‌جوید.

- نمازگزار رفتاری ساده و بی‌آلایش دارد، همیشه متواضع و فروتن است و از انانیت و خودکامگی بدور می‌باشد.^۹

به دیگر سخن، اشرف مخلوقات الهی، انسان است^۴ و نهایت کمال انسان در هیأت^۵ نمازگزار^{۱۰} متصور است. نماز راز و رمز هستی، جوهره کمال، سکوی معراج^{۱۱} و حلقه توحید است.

والا ترین آمال و اهداف تربیتی در نظام تعلیم و تربیت اسلامی، انتقال انسان موجود به انسان مطلوبی است که ابعاد وجودی‌اش به زیور^{۱۲} نماز^{۱۳} مزین گشته، شخصیت فردی و رفتار اجتماعی‌اش تبلوری است از نهایت عبودیت و رشد یافتگی. بنابراین بررسی تحلیلی و تطبیقی ویژگیهای انسانهای رشد یافته و شخصیت‌های متعالی جامعه در سیمای نمازگزاران و زدودن آفات رشد و آثار شرک و دوگانگی نظر و عمل در بین قائمین به صلوة، از جهات گوناگون مؤثر و مفید بوده، بخصوص در شناساندن فلسفه و هدفهای تربیتی نماز و مشی و سیره اخلاقی نمازگزاران به کودکان و نوجوانان و تلاش در انطباق رفتارهای موجود با اندیشه‌های متعالی، بسایدهای مطلوب و ارزشهای والای قرآنی نهفته در فلسفه، حکمت و معنای نماز؛ فوق‌العاده ارزشمند است. در این نوشته محدود، به رغم بضاعت اندک، تلاش بر این است که از طریق بازگویی و تبیین گوشه‌هایی از منش و اخلاق و رفتار مورد انتظار از منادیان توحید، سراینندگان سرود رهایی و آزادگی و به پادارندگان^{۱۴} نماز^{۱۵} از نگاه قرآن؛ عظمت، جلال و شکوه^{۱۶} نماز^{۱۷}، این برترین رمز کمال و حلقه یکتایی و توحید، بیش از پیش آشکار گردد.

در اینجا برای درک محسوس و عینی‌تر شخصیت و رفتار نمازگزاران در موقعیت‌ها و شرایط مختلف و عرصه‌های گوناگون زندگی و

سخاوتمند و اهل احسان و خیر خواه است، و هرگز خودخواه و خودمدار و بخیل و انحصار طلب نیست.

- نمازگزار باسعه صدر و درک عمیق از شرایط اجتماعی و اقتصادی دیگران، با احساس مسؤلیت و بدور از بی تفاوتی‌ها و خست‌ها از روزی حلال خود و از آنچه در توان دارد، با چهره‌ای گشاده و طیب خاطر انفاق می‌کند.^{۱۳}

- نمازگزار همیشه پشتیبان یتیمان، دادرس مسکینان، حامی تهی‌دستان و یاور محرومان است.^{۱۴}

- نمازگزار برای تقویت بنیه اقتصادی جامعه اسلامی، زکات مال خویش را تقدیم اهلیش می‌کند.^{۱۵}

- نمازگزار در زندگی خود مقتصد و معتدل است، از اسراف و تبذیر بدور می‌باشد و با اعتماد به رویه اعتدال، همواره از شخصیتی متعادل و متعالی برخوردار است و در طریق کمال گام بر می‌دارد.^{۱۶}

- نمازگزار خود مزین به ارزشهای الهی و فضیلت‌های اخلاقی است و همواره آمر به معروف و ناهی از منکر می‌باشد. نمازگزار همیشه در اندیشه زدودن آفت‌های اجتماعی و تحکیم ارزشهای والای قرآنی است، و در حقیقت فلسفه نماز و آثار فردی و اجتماعی آن در جامعه بدون ایفای رسالت نظارت عمومی و هدایت یکدیگر به نیکی‌ها و مطلوب‌ها و

- نمازگزار با یاران و خویشان و همشهریان خود پرخاشگرانه سخن نمی‌گوید.^{۱۷}

- نمازگزار همیشه شاکر خداوند، قانع و راضی و آرام است و با حرص و ولع، جاه‌طلبی، مال‌اندوزی و زیاده‌طلبی بیگانه می‌باشد.^{۱۸}

- نمازگزار صبور و شکور و خوشتن‌دار است و در برابر ناملایمات و تجارب ناخوشایند زندگی شکیبیا و استوار.^{۱۹}

- نمازگزار دارای بالاترین عزت نفس، کریم و

آرامش خاطر را از انسان سلب می‌کند و اضطراب و افسردگی را جانشین آن می‌سازد. از این رو نمازگزاران بدور از شرک و ریا و اجتناب از هر تظاهر و تکلف با وحدت شخصیت، آرامش خاطر، اعتماد به نفس و احساس خود ارزشمندی، در زندگی فردی و اجتماعی ظاهر می‌شوند.

- نمازگزاران صادقانه سخن می‌گویند و کلامی آرام، متین و استوار دارند، جز حق نمی‌گویند و جز به حقیقت شهادت نمی‌دهند. به دیگر بیان، نمازگزاران هرگز دروغ نمی‌گویند و خلاف حق و حقیقت شهادت نمی‌دهند و در اظهار کلام حق ثابت قدم می‌باشند.^{۲۶} نمازگزاران از آفات زبان، دروغ و غیبت، تهمت، نیش کلام، استهزای دیگران مصون بوده، لغو‌گریزند.^{۲۷} هیچیک از وابستگی‌های حیات مادی، زر و زیور، مشغله‌های حرفه‌ای و شغل و مقام، نمازگزار را لحظه‌ای از اندیشه‌ی خداجویی و حق‌گویی غافل نمی‌کند.^{۲۸}

- نمازگزاران همواره چهره‌ای گشاده و مصمم، آرام و آرامش‌بخش دارند، و این از بزرگترین موهبت‌های الهی است که خداوند به نمازگزاران عطا کرده است: "ان صلوتک سکن لهم".^{۲۹} نماز نهایت تسلیم انسان به درگاه خالق هستی، پرچم عبادات، قیام به آزادگی و صلح و آرامش است و شخصیت نمازگزار منبع آرامش روان است و سکینه قلب. رفتار نمازگزار تقویت اعتماد به نفس، احساس خود ارزشمندی، کمال جویی و زدودن تشویش و نگرانی و اضطراب از چهره‌ی دیگران است. نمازگزار

بازداری خطا کاران و کژروان از انحرافات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی نمی‌تواند تحقق یابد.^{۱۷}

- نمازگزاران اهل شور و مشورت هستند^{۱۸} و از خود کامگی و خود رأیی اجتناب می‌کنند.

- نمازگزار همواره عقیف و پاک‌دامن است و از پرده عصمت و عفت گامی فراتر نمی‌نهد^{۱۹}، چرا که نماز گزار با قدرت نماز به عالی‌ترین درجه خویشتن‌داری نایل آمده، در برابر همه کشش‌های غریزی و محرکهای جنسی مقاوم است و با مصونیت معنوی همیشه حریم و حرمت‌های الهی را پاس می‌دارد.^{۲۰}

- نمازگزار با حفظ مفهوم و معنای نماز، لحظه‌ای از یاد و راه خدا غافل نبوده، همواره باسدار ارزشها و مبلغ برترین فضیلتهاست.^{۲۱}

- نمازگزار همه فکر و نیت و عمل و حرکتش برای خداوند و در راه خداست و بس.^{۲۲}

- رفتار نمازگزار آینه‌ی خداپرستی، جلوه‌ی توحید و معنای آزادی و وارستگی^{۳۳} و شرک ستیزی^{۳۴} است.

- نمازگزاران بی تکلف و بی ریا^{۳۵} هستند و زمینه رشد و شکوفایی شخصیت و خلاقیت و نوآوری با بی تکلفی و آرامش فکری انسان فراهم می‌شود. تکلف و ریا به عنوان نشانی از ضعف شخصیت، احساس حقارت و خود بزرگی‌بینی، با بهداشت روانی منافات دارد و آدمی را دچار دوگانگی احساس و تعارض روانی می‌نماید. تعارض و کششهای روانی،

درمانگر اضطراب‌ها و افسردگی هاست .

- نمازگزار همیشه پاکیزه و نظیف، طاهر و مطهر است . روزی چندین بار وضو، پالایش جسم و جان، گندزدایی وجود از هر ناپاکی و نادرستی و تبری از هر آلودگی و کج‌اندیشی است . شست و شوی صورت و زدودن هر غبار و نقاب ناصواب از وجه و نمای اجتماعی، تطهیر دستها، این نمادهای قدرت از ناسپاسی‌ها، مسح سر و خالی کردن اندیشه و تفکر از هر انگیزه و تخیل غیر حق، مسح پا و صیقلی و هموار کردن مسیر هدفمند و جهت‌دار کردن زندگی و نشان کردن گامها در پیمودن طریق یکتایی و یگانگی و اخلاص ، و ... همه و همه وجود ارزشمند نمازگزار را از آرایش و ناپاکی مبرا می‌گرداند و همواره صفای درون و پاکی برونش را در هر مجلس و محفلی نمایان می‌سازد.

بدیهی است که در قاموس روان‌شناسی منظور از " رفتار " ، مجموعه نگرشها، باورها، عادتها، کنش‌ها و واکنش‌هایی است که از هر انسانی سر می‌زند و نسبتاً پایدار، قابل مشاهده و ارزیابی و قابل پیش‌بینی می‌باشد. فی‌المثل، کسی را با صفت یا رفتار " تقدّم در سلام " می‌شناسیم که این رفتار مطلوب در شخصیت او همواره پایدار و مستمر و در شرایط و موقعیت‌های گوناگون قابل مشاهده و ارزیابی باشد و بر همین اساس اطرافیان این فرد می‌توانند صفت و ویژگی " تقدّم در سلام " را به عنوان یک رفتار مطلوب و قابل مشاهده پیش‌بینی نمایند. و در اینجا سخن این است که معاشران و اطرافیان، همکاران و همشهریان، شاگردان و اعضای خانواده شخصیتی که به نمازخوان یا نمازگزار مشهور است، چه رفتارهایی را می‌توانند و یا می‌بایست از وی انتظار داشته باشند و پیش‌بینی نمایند.

از نمازگزاران جامعه به ساده‌ترین زبان، مجموعه ویژگیها در قالب دو مقوله کلی رفتار فردی و رفتار اجتماعی از دیدگاه مبانی روان‌شناختی مطرح می‌گردد، هر چند که این تفکیک کاملاً صوری است و رفتارهای فردی و اجتماعی نمازگزاران به معنای دقیق کلمه، از وحدت و یکپارچگی خاص خود برخوردار می‌باشد.

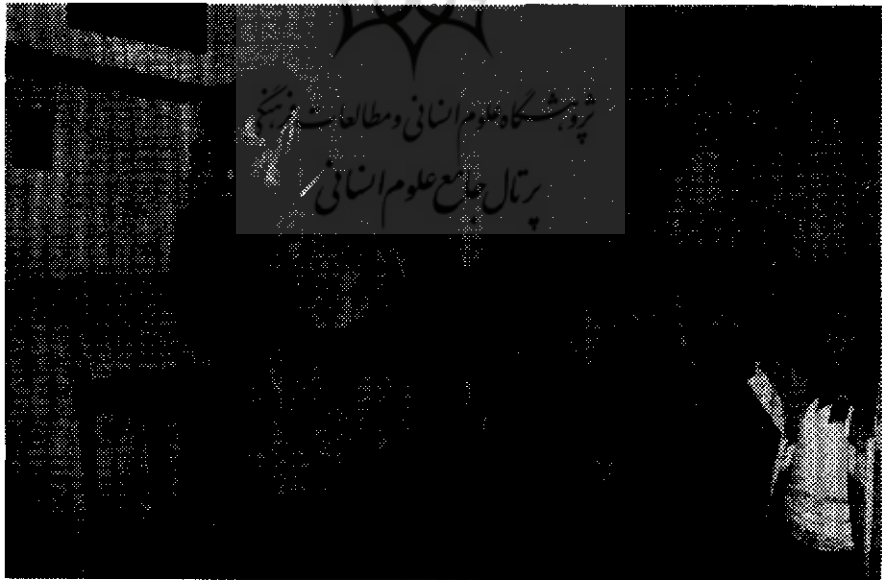
ویژگیهای شخصیتی نمازگزاران در بعد رفتارهای فردی و اجتماعی (اخلاقی ، ذهنی، اجتماعی):

- نمازگزاران متواضع و خاک طبع‌اند، اهل خضوع و خشوع‌اند و بی‌تکبر و بی‌ریاء هستند: "الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ" ۳۳ تواضع، جاذبه وجود، زینت منش و برترین الگوی

تصور و انتظار والاترین رفتارها، بهترین کنش‌ها و معقول‌ترین واکنشها از فردی که در خانه، مسجد و مدرسه، اداره و بازار، سفر و حضر، به هنگام صبح و ظهر و عصر و غروب و شب، نماز می‌خواند (توسط اطرافیان، همراهان، همکاران و معاشران، بخصوص کودکان و نوجوانان)، امری است طبیعی و بیانگر محقق شدن معنا و مفهوم و فلسفه تربیتی نماز در رفتار فردی و زندگی اجتماعی است.

به دیگر سخن در این شرایط همیشه و برای همگان، به ویژه نوباوگان و نسل جوان شایسته‌ترین الگوهای رفتاری در موقعیت‌های مختلف، برای همانند سازی وجود دارد. فقط در این وضعیت است که فرهنگ غالب جامعه، یعنی فرهنگ نماز، به مثابه برترین ارزشها و فرهنگها، برای همه عصرها و نسلها متبلور خواهد بود.

برای تشریح ویژگیهای رفتاری مورد انتظار

رفتاری است و تکبر از اصلی‌ترین آسیب‌های شخصیت آدمی و مخّل بهداشت روانی و مانع شکوفایی وجود و خلاقیت ذهنی است.^{۳۱}

- نمازگزاران، سرداران جبهه‌های معنویت و خداجویی، آرامش‌بخشان چهره‌های نگران، درمانگران ذلهای خسته و لرزان و هدایتگران جامعه به سوی کمال و آرامش‌اند. آنگاه که نمازگزاران خود را به زیورها و زینت‌ها و ارزشها و فضیلت‌های رفتاری نماز متصف می‌نمایند، و در این راه پایدار و استوار می‌مانند، برترین الگوهای کمال برای کودکان و نوجوانان و پویندگان طریق حق بوده، سلامت و سعادت و رستگاری جامعه را در برابر همه ناملازمات، همه تهاجمات فرهنگی بیگانگان و لجام‌گسیختگی غریبان، حفظ می‌نمایند.

آن‌گاه که فرهنگ پویا و متعالی "نماز" با همت نمازگزاران وارسته از هر وابستگی، درخانه و اداره و کوچه و خیابان و در هر شهر و دیار سایه‌افکن می‌شود و معنا و مفهوم نماز به نیکی محقق می‌گردد، نهایت افتخار و آرزوی همه آزادگان، کودکان و نوجوانان، بزرگسالان و اندیشمندان جامعه، پیوستن به جرگه نمازگزاران خواهد بود.

پاورقیها:

۱- پیامبر (ص) فرمودند: اگر می‌خواهید خدا با شما صحبت کنند، قرآن بخوانید و اگر می‌خواهید شما با خدا صحبت کنید، نماز بخوانید.

۲- قولوا لا اله الا الله تفلحوا

۳- سورة مؤمنون، آیات ۱-۲

- ۴- سورة مؤمنون، آیه ۱۴
- ۵- الصلوة معراج المؤمنین
- ۶- سورة حمد، آیه ۶
- ۷- سورة حمد، آیه ۷
- ۸- اشهد ان لا اله الا الله
- ۹- سورة فرقان، آیه ۶۳
- ۱۰- سورة لقمان، آیه ۱۹
- ۱۱- سورة معارج، آیه ۲۲
- ۱۲- سورة معارج، آیات ۱۹-۲۲
- ۱۳- سورة شوری، آیه ۳۸
- ۱۴- سورة معارج، آیه ۲۴-۲۵
- سورة مدثر، آیه ۴۲-۴۳
- ۱۵- سورة نور، آیه ۳۷
- سورة مائده، آیه ۵۵
- ۱۶- سورة لقمان، آیه ۱۹-۱۷
- ۱۷- سورة آل عمران، آیه ۱۰۴
- سورة عنکبوت، آیه ۴۵
- سورة لقمان، آیه ۱۹
- سورة هود، آیه ۸۷
- ۱۸- سورة شوری، آیه ۴۲
- ۱۹- سورة مؤمنون، آیه ۵
- ۲۰- سورة معارج، آیه ۲۳
- ۲۱- سورة معارج، آیه ۲۴
- ۲۲- سورة انعام، آیه ۱۶۲
- ۲۳- سورة معارج، آیه ۲۶
- ۲۴- لا اله الا الله
- ۲۵- سورة ماعون، آیات ۶-۴
- ۲۶- سورة معارج، آیه ۳۳
- ۲۷- سورة مؤمنون، آیه ۳
- ۲۸- سورة نور، آیه ۳۷
- ۲۹- سورة توبه، آیه ۱۰۳
- ۳۰- سورة مؤمنون، آیه ۲
- ۳۱- سورة ماعون، آیات ۶-۴